

сучасні наукові дослідження. В римському праві поєднувалися право сторін на відвід судді з метою гарантії справедливого рішення, а також загальне правило про узгодженість кандидатури присяжного судді сторонами. Це правило обумовило періодичність діяльності судей. Таке правило про вибір судді діяло тільки в ранній період римського права (I-III ст. н.е.), якому притаманні договірні початки судового процесу. Сторони давали згоду на рішення спору визначеним і зобов'язувалися добровільно підкоритися його рішенням. Аналогічне правило вміщено в сучасних нормах про третейських суддів. В пізніші періоди римського права відбувся перехід судової влади до імператорських чиновників. Суддя для конкретного делу призначався імператором, а розгляд незначущих дел магистрат поручав здійснити визначеному службовцю місцевого рівня. Вибірність судей стала формальною і була замінена обов'язком сторін підкоритися державній силі рішень суду.

Основою, по якій людина визнавалася відносно неспроможною виступати суддею, в ранньому римському праві визнавали участь в делі на стороні истця або відповідача, а також майновий інтерес в делі. Сторони могли ссылатися на ці обставини, але не були зобов'язані мотивувати їх. В пізній період римського права підстава для відводу судді була розширена і зводилася до будь-яких обставин, які викликають сумніви в його неупередженості. Немотивовані відводи не допускалися.

Ключові слова: суддя, відвід, претор, магистрат, Римська імперія.

Denisova G., Yuzych O. Rejection of Judges in Law of the Roman Empire. In the article the sights of ancient Rome law that had regulated the grounds and procedure of judges rejection at various stages of the Roman Empire, comments of eminent philosophers and Roman lawyers modern scientific research are reviewed. In Roman law combined a right of the parties to reject the judge to guarantee a fair decision, the general rule on approval judge candidates by the parties. This policy led to the frequency of judges. This rule of choosing judges acted only in the early period of Roman law (I-III centuries. B.C.), were the principles of contractual litigation were inherited. The parties gave consent to the a particular person for settlement of the dispute and pledged to voluntarily submit her decision. A similar rule is contained in the current rules on arbitration courts.

The grounds on which a person was considered unable to reject the judge in the early Roman law recognized in the case on the side of the plaintiff or defendant, as well as a property interest in the case. Parties may refer to these circumstances, but do not have to motivate them. In the later period of Roman law grounds for disqualification of a judge has been extended and reduced to any circumstances that raise doubts about his impartiality. However unmotivated rejections are no longer allowed. Such an approach to the disqualification of a judge actually used in the current criminal procedural law.

Key words: judge, rejection, pretoria magistrate, roman law, Roman Empire.

УДК 347.99(091)“VIII/XV”

В. Кравчук

Історико-правові аспекти основ правового статусу суддів у період Київської Русі, Галицько-Волинської та Литовсько-Руської держави (IX ст. – середина XVI ст.)

У статті проведено історичний аналіз генезису правового статусу суддів в період Київської Русі, Галицько-Волинської та Литовсько-Руської держави. Відзначається, що в цей ранній період починають встановлюватися окремі елементи правового статусу суддів, зокрема: вимоги, які пред'являються до суддів; порядок їх обрання та призначення; присяга суддів; повноваження суддів; відповідальність суддів; гарантії безпеки для суддів. Інститут суддів відіграв різну роль та мав специфічний політико-правовий статус у залежності від етапів розвитку феодального суспільства тих часів.

Ключові слова: правовий статус, правовий статус судді, правосуддя, суддя, судова система.

Постановка наукової проблеми та її значення. Сучасне визначення місця та ролі основ правового статусу суддів в Україні безумовно необхідно розкривати через історію його становлення

та розвитку. Адже вивчення цього явища неможливе без розуміння його суті, передумов формування та особливостей виникнення. Дослідження історичних пам'яток права дає можливість зрозуміти передумови сучасних процесів, які відбуваються в суспільстві та державі. Зберігає й сьогодні свою актуальність теза, висловлена ще на початку ХХ століття Г. Плехановим про те, що: «Потрібно вивчати факти минулого життя для того, щоб відкривати в них закони прогресу. Майбутнє здатний передбачити той, хто пізнав минуле» [1, с. 44].

На наше переконання, наукові дискусії з приводу часу появи суду як соціального феномену були необхідними у минулому, є витребуваними у сучасний період та залишатимуться актуальними у майбутньому. Підтвердженням цьому слугує наявність різних думок науковців, одні з яких починають відлік часу заснування суду від зародження світу [2, с. 65], інші – від появи держави і права [3, с. 124; 4, с. 686]. В будь-якому випадку варто розуміти, що із виникненням різних конфліктних ситуацій людству необхідно було запроваджувати такий інститут як суд, що потім трансформувався у судову владу.

Разом з тим, у процесі становлення правової держави в умовах трансформації сучасного українського суспільства простежується очевидна залежність рівня ефективності правосуддя від регламентації основ правового статусу суддів. Ідеться про необхідність глибокого переосмислення, обґрунтування та формування нової концепції конституційних основ правового статусу суддів. Успішне вирішення цієї проблеми багато в чому залежатиме від наукового аналізу та вивчення діяльності вітчизняних суддів на різних етапах історичного розвитку судової системи, що дає змогу глибше зрозуміти специфіку конституційних основ правового статусу суддів і забезпечити наступність їх розвитку.

Аналіз досліджень цієї проблеми. Вивченням проблематики, пов'язаної з дослідженням статусу суддів в рамках історії держави і права, займалися і продовжують займатися такі вітчизняні вчені, як В. Батрименко, І. Безклубий, І. Бойко, В. Гончаренко, Т. Гошко, А. Долженко, В. Іванов, С. Ковальова, О. Копиленко, В. Кульчицький, Ф. Леонтович, О. Мироненко, П. Музиченко, С. Прилуцький, А. Рогожин, О. Румянцев, М. Страхов, Б. Тищик, І. Усенко, А. Чайковський, В. Чехович, О. Шевченко та інші.

Мета й завдання статті. Можливість використання історичного досвіду при дослідженні основ правового статусу суддів в наші дні не була предметом самостійних наукових розвідок. Саме тому, виникнення основ правового статусу суддів варто розглядати у нерозривному зв'язку з історією держави і права в цілому, та історією суду і судочинства, зокрема. В даному контексті варто погодитись з позицією сучасних вітчизняних дослідників, зокрема С. Прилуцького, про те, що суд, будучи одним із самостійних проявів цивілізованої суспільної організації, є докласовим, а право на суд та судовий захист – одне із первісних прав людини [5, с. 11] та Л. Москвич, про те, що відлік зародження інституту суду слід вести від моменту утворення суспільства [6, с. 12]. Наведене вище зумовлює *мету статті* – крізь призму узагальненого аналізу наукової історико-юридичної літератури дослідити розвиток основ правового статусу суддів в період Київської Русі, Галицько-Волинської та Литовсько-Руської держави (IX – середина XVI століття).

Виклад основного матеріалу й обґрунтування отриманих результатів дослідження. Нині історично доведений той факт, що у Київській Русі законодавче регулювання суспільних відносин було відсутнє. Управління і судочинство відбувались в основному на підставі звичаїв. На думку дослідників, «на початку політичного життя держави ми не знаходимо ще судових установ у власному розумінні цього слова: простота всіх відносин у народі дозволяла вирішувати справи на підставі звичаю» [7, с. 205]. Сучасна юридична енциклопедія під звичаєм визначає соціальну норму, правило поведінки людей, що склалося у процесі співжиття людей у результаті фактичного його застосування упродовж тривалого часу. Звичай, який санкціонований державою у процесі судової або адміністративної діяльності шляхом офіційного закріплення у нормативних актах трактується як правовий [8, с. 568].

Варто зазначити, що першими письмовими джерелами права Київської Русі є договори з Візантією. Достеменно їх кількість сьогодні невідома, однак дослідниками різних періодів визначається важлива роль чотирьох договорів Київської Русі з Візантією – 907, 911, 944 та 972 років [9, с. 114]. Два із вищевказаних договорів Н. Дювернуа назвав першими справжніми пам'ятками «найдавнішого юридичного побуту» й підкреслив їх вагому роль саме в судочинстві: «Для історії утворення права договори князів з греками мають таке значення, що в них уперше твердо й на аркуші були встановлені норми, за якими має творитися суд» [10, с. 43].

На думку науковців (П. Толочко, С. Юшкова, О. Чистякова) у період існування Київської Русі суд не був відділений від князівської адміністрації і не мав статусу особливого державного органу.

Він захищав насамперед інтереси панівних верхів давньоруського суспільства. У ролі найвищого судді виступав князь, що особисто брав участь у судочинстві [11, с. 157; 12, с. 125; 13, с. 17-18]. Аналогічної думки притримуються і автори академічного курсу з історії держави і права України В. Гончаренко та А. Рогожин, які окремо зазначають, що до компетенції лише князівського суду належали справи, в яких хоча б однією зі сторін були представники феодалної знаті [14, с. 70]. На думку відомого історика М. Костомарова, це зумовлено тим, що кожний окремий князь як особистість «хворів» суперечностями доби, в яку жив і діяв, а тому ніс у собі «...її велич і висоту, вади і обмеженість» [15, с. 52].

Зазначене свідчить, що князь-суддя відіграв важливу роль у зародженні в Україні правового статусу судді. Судити особисто було правом князя, виявом його волі, а не обов'язком [10, с. 177]. Тому нерідко він делегував своє право тіунам, які діяли від його імені [12, с. 368-370]. Однак сучасна юридична енциклопедія, визначаючи тіунів, як господарських управителів князя або боярина, покладає на них здійснення також судових і адміністративних функцій [16, с. 78].

Виходячи із зазначеного, варто, на наш погляд, акцентувати увагу на правовій природі суб'єктів, які виконували функції суддів у зазначений період.

Історики права, досліджуючи суспільно-політичний лад і право Київської Русі, встановили, що судочинством у волостях і погостах займалися представники місцевих князівських адміністрацій – волостелі й посадники [12, с. 371-372]. Юридична енциклопедія визначає волостелів як посадових осіб, які управляли волостю від імені князя і відали адміністративними та судовими справами [17, с. 511], а посадників як повноправних представників великокнязівської влади на місцях, які слідкували за порядком, здійснювали судочинство тощо [18, с. 682].

Попри повну належність судової влади князю та можливість її здійснення через тіунів, волостелів та посадників (навіть незважаючи на обмежений характер їх повноважень, становий, а часом і суто формальний характер їх діяльності), держава князівських часів була середньовічною, а отже, більше схилена до одноособіного суверена, яким був монарх, король, князь тощо.

Отже, на підставі аналізу правових джерел Київської Держави можна зробити висновок, що в них були зроблені, хоча і дуже примітивні, але перші спроби врегулювати правовий статус суддів. Варто зазначити, що основні засади судочинства, в тому числі й питання статусу суддів були схожими на всій території Київської Русі.

Дослідники становлення та розвитку українського суду однак не в тому, що в період феодалної роздробленості (XII – середина XIV ст.) в українських князівствах, в тому числі й в Галицько-Волинському, зберігалась та продовжувала функціонувати та ж судова система, що сформувалась за доби Київської Русі. Правовий статус суб'єктів, які виконували суддівські функції Галицько-Волинського князівства мали дуже схожі риси і типи поведінки із аналогічними суб'єктами Київської Русі. Як зазначається в літературі, «вони теж були суддями за дорученням і сумісництвом, оскільки суд Галицько-Волинського князівства, як і суд Київської Русі, не був відокремлений від князівської адміністрації» [14, с. 119]. Крім того, К. Софроненко, досліджуючи суспільно-політичний лад та право Галицько-Волинської Русі, вказував на діяльність світських та церковних судів, при цьому найвища судова влада належала князеві та боярам. На місцях право судити належало воєводам та волостелям, однак судові повноваження мали й посадники, яких князь посилав у міста [19, с. 128]. Таким чином, в період Галицько-Волинського князівства статус осіб, які здійснювали суддівські функції були схожими (якщо не аналогічними) до правового статусу таких суб'єктів у добу Київської Русі. Більше того, при здійсненні судочинства у Галицько-Волинському князівстві застосовувались норми Руської Правди.

Окремо варто зупинитись на історії судоустрою, зокрема, статусу суддів на українських землях, що входили до складу Литовсько-Руської держави. Організація і функціонування судової системи в українських землях, які в XIV ст. належали Литовському князівству, була теж подібною до тієї, що існувала за часів Київської Русі [20, с. 179]. Однак, еволюція суспільного та державного життя в князівстві вплинула й на існуючу систему судоустрою. Так, С. Ковальова, досліджуючи еволюцію судової системи на українських землях Великого князівства Литовського, зазначає: «В ранньфеодалній монархії в умовах широкої автономії для українських земель (друга пол. XIV – перша пол. XV ст.) функціонували суди, започатковані ще в Київській Русі: суд глави держави, регіональні, церковні і вічові суди; із посиленням і перемогою в державі централістських тенденцій, консолідацією станів і трансформацією форми правління у станово-представницьку монархію виникають нові види судів: доменіальні, третейські, суди для іногородців; подальший розвиток отримують суди в містах з магдебурзьким правом, церковні і копні суди» [21, с. 13].

За твердженням Н. Полонської-Василенко, мережа судів, як суб'єктів судового процесу, стала

надзвичайно розгалуженою. Дослідниця вирізняє три етапи в організації судів та розвитку правової системи на українських землях за доби Великого князівства Литовського. Перший етап становить історичний період із часу захоплення території руських князівств у середині XIV ст. до укладення між Литвою і Польщею в 1385 р. Кревської унії. Для цього періоду є властивим подальше панування місцевого права в усіх сферах життя, наявність незначних змін в організації та компетенції судових органів, а також виникнення суду великого князя над підлеглими йому князями. Другий етап (1385-1566 рр.) характеризується проникненням на територію сучасної України магдебурзького і польського права та створенням великим князем нової системи державних судів. Третій етап розвитку судівництва доби Литовсько-Руської держави пов'язаний із прийняттям II Литовського статуту (1566 р.) і охоплює історичний період часу до остаточного розпаду Речі Посполитої в кінці XVIII ст. [22, с. 250-253].

Наприкінці XV ст. судова влада великого князя значною мірою обмежилася постійно діючим органом «панами-радами», до складу якого входили найвпливовіші особи князівства: маршалок, канцлер, підскарбій, гетьман, воєвода та інші [14, с. 160].

Досліджуючи судоустрій даного періоду, С. Ковальова у монографії «Судоустрій і судочинство на Українських землях Великого князівства Литовського» [23, с. 45-140] достатньо аргументовано усі тогочасні суди поділяє на державні (центральный суд, регіональні, домені альні, земські, гродські та підкоморські суди) та недержавні (копні, церковні, третейські і мирові (полюбовні) суди, суди в українських містах з магдебурзьким правом та суди для іновірців). Правове регулювання тогочасних відносин здійснювалося Статутами Великого князівства Литовського, у яких були й норми, що визначали правовий статус суддів.

Зважаючи на багатонаціональний склад населення, що проживало на українських землях в складі Великого князівства Литовського, передбачалась можливість утворювати суди для іновірців. З історико-правових джерел відомими є факти існування єврейських та вірменських судів. Зокрема, євреям було надане право створювати свої суди, до яких судьями обиралися представники кагалу (звідси назва суддів – «кагальні судді» або «старші судді єврейські»), на чолі колегії стояв рабин, затверджений місцевим гродським урядом або війтом [24, с. 37]. Вірменські суди діяли за вірменським звичаєвим правом на основі колегіальності: мінімальна кількість суддів становила чотири особи, однак найчастіше судили шестеро суддів із «старших» вірмен і війт або його намісник [23, с. 135].

Висновки та перспективи подальшого дослідження. Вцілому, протягом XIV – першої половини XVI ст. статус судді був другорядним після статусу державного урядника. У доменіальних судах функції суддів виконували пани (у церковних доменіальних – духовні феодалі) незалежно від правової грамотності або призначені ними урядники. Спеціальних професійних вимог до суддів державних судів не пред'являлося. Допускалося навіть, що вони не знали місцевого права, хоча судити мали саме за звичаєвим правом даної землі. У недержавних судах функції судді виконували: у містах з магдебурзьким правом – обрані на певний термін присяжні судді-лавники або війт, який міг призначатись, або обиратись, тому мали знати право; у третейських судах – добровільно обрані сторонами приватні особи, також, знавці права; у копних судах – найбільш поважні особи, які знали право; у церковних судах – вищі від сторін за рангом ієрархи, які повинні бути обізнані з канонічного права.

Відсутність судової влади в державі та невідділеність суду від адміністрації зумовили ту особливість, що авторитетності судовому рішенням надавала не його відповідність правовим нормам, а ранг особи, яка вказане рішення винесла. Тож при обранні суддів перевагу надавали особам вищого рангу, більшого авторитету і поважності.

Таким чином, період Київської Русі, Галицько-Волинської та Литовсько-Руської держав характеризується становим поділом суспільства, феодальним ладом та практично необмеженою владою князя, домінуванням його суверенітету в усіх сферах суспільного життя, в тому числі і в судочинстві. При цьому, інститут суддів утверджується і розвивається, хоча і відіграє при цьому різну роль та має різний політико-правовий статус в залежності від етапів розвитку феодального суспільства тих часів. Вже в цей ранній період починають встановлюватись окремі елементи правового статусу суддів, зокрема: вимоги, які пред'являються до суддів; порядок їх обрання та призначення; присяга суддів; повноваження суддів; відповідальність суддів; гарантії безпеки для суддів. Це в свою чергу свідчить про закладення в даний період основ для подальшого розвитку та формування інституту конституційних основ правового статусу суддів.

Джерела та література

1. Плеханов Г. В. «Ученая дружина» и самодержавие / Г. В. Плеханов // Собрание сочинений. – М.-Л.: б. и., 1925. – 214 с.
2. Баренбойм П. Д. Первая конституция мира. Библейские корни независимости суда: Учебное пособие / П. Д. Баренбойм. – М.: Белые альвы, 1997. – 144 с.
3. Колоколов Н. А. Судебная власть: о сущем феномена в логосе / Н. А. Колоколов. – М.: Юристъ, 2005. – 560 с.
4. Маляренко В. Т. Суд / В. Т. Маляренко // Юридична енциклопедія: В 6-ти т. / [гол. редкол.: Ю. С. Шемшученко]. – К.: Укр. енцикл., 2002. – Т. 5: П-С. – С. 686.
5. Прилуцький С. В. Соціальний феномен суду як цивілізаційної основи розвитку людства / С. В. Прилуцький // Судова апеляція. – 2011. – № 3 (24). – С. 6-15.
6. Москвич Л. М. Эффективность судебной системы: концептуальный анализ: Монография / Л. М. Москвич. – Харьков: Вид-во «ФІНН», 2011. – 384 с.
7. Троцина К. Е. История судебных учреждений в России / К. Е. Троцина // Сочинения Константина Троцины: учеб. пособие. – СПб.: Тип. Э. Веймара, 1851. – 388 с.
8. Усенко І. Б. Звичай, звичай правовий / І. Б. Усенко // Юридична енциклопедія: В 6-ти т. / [гол. редкол.: Ю. С. Шемшученко] – К.: Укр. енцикл., 1999. – Т. 2: Д-Й. – С. 568.
9. Владимирский-Буданов М. Ф. Обзор истории русского права / М. Ф. Владимирский-Буданов. – М.: Издательский дом «Территория будущего», 2005. – 800 с.
10. Дювернуа Л. Н. Источники права и суд в древней России: Опыт по истории русского гражданского права / Л. Н. Дювернуа. – М.: Университетская типография, 1869. – 420 с.
11. Українське державотворення. Словник-довідник / За ред. О. М. Мироненко. – К.: Либідь, 1997. – 537 с.
12. Юшков С. В. Общественно-политический строй и право Киевского государства / С. В. Юшков. – М.: Госюриздат, 1949. – 543 с.
13. Чистяков О. И. Российское законодательство X-XX веков : в девяти томах. Т. 1: Законодательство Древней Руси / О. И. Чистяков. – М.: ЮЛ, 1984. – 432 с.
14. Історія держави і права України: підручник. – У 2-х т. / За ред. В. Я. Тація, А. Й. Рогожина. – Том 1. – К.: Видавничий Дім «Ін Юре», 2000. – 648 с.
15. Костомаров М. І. Галерея портретів: біографічні нариси / М. І. Костомаров. – К.: Веселка, 1993. – 326 с.
16. Прилуцький В. І. Тіун, тивун / В. І. Прилуцький // Юридична енциклопедія: В 6-ти т. / [гол. редкол.: Ю. С. Шемшученко]. – К.: Укр. енцикл., 2003. – Т. 6: Т-Я. – С. 78.
17. Прилуцький В. І. Волостель / В. І. Прилуцький // Юридична енциклопедія: В 6-ти т. / [гол. редкол.: Ю. С. Шемшученко]. – К.: Укр. енцикл., 1998. – Т. 1: А-Г. – С. 511.
18. Гончаренко В. Д. Посадник / В. Д. Гончаренко // Юридична енциклопедія: В 6-ти т. / [гол. редкол.: Ю. С. Шемшученко]. – К.: Укр. енцикл., 2002. – Т. 4: Н-П. – С. 682.
19. Софроненко К. А. Общественно-политический строй и право Галицко-Волынской Руси XI – XII вв. / К. А. Софроненко. – М.: Госюриздат, 1955. – 140 с.
20. Леонтович Ф. І. Руська Правда і Литовський Статут / Ф. І. Леонтович // Антологія української юридичної думки : в 6 т. / редкол.: Ю. С. Шемшученко (голова) та ін. – Т. 2: Історія держави і права України: Руська Правда. – К.: Юридична книга, 2002. – 463 с.
21. Ковальова С. Г. Еволюція судової системи і судочинства на українських землях великого князівства Литовського: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.01 / С. Г. Ковальова. – О.: Одеська національна юридична академія, 2004. – 20 с.
22. Полонська-Василенко Н. Д. Історія України: У 2-х т. – Т. 1: До середини XVII століття / Н. Д. Полонська-Василенко. – К.: Либідь, 1995. – 672 с.
23. Ковальова С. Г. Судострій і судочинство на Українських землях Великого князівства Литовського: монографія / С. Г. Ковальова. – Миколаїв: Вид-во МДГУ ім. Петра Могили, 2008. – 200 с.
24. Леонтович Ф. Сословный тип территориально-административного состава Литовского государства и его причины / Ф. Леонтович. – СПб.: б.и., 1895. – 56 с.

Кравчук В. Историко-правовые аспекты основ правового статуса судей в период Киевской Руси, Галицко-Волынского и Литовско-Русского государства (IX в. - середина XVI в.). В статье проведен исторический анализ генезиса правового статуса судей в период Киевской Руси, Галицко-Волынского и Литовско-Русского государства, характеризующийся сословным делением общества, феодальным строем и практически неограниченной властью князя во всех сферах общественной жизни, в том числе и в судопроизводстве. Особое внимание уделяется институту правового статуса судей, который утверждался и развивался, хотя и играл при этом различную роль и имел отличный политико-правовой статус в зависимости от этапа развития феодального общества того времени. Отмечается, что в этот ранний период начинают устанавливаться отдельные элементы правового статуса судей, в частности, требования, предъявляемые к судьям; порядок их избрания и назначения; присяга судей; полномочия судей;

ответственность судей; гарантии безопасности для судей. В течение XIV - первой половины XVI в. статус судьи был второстепенным относительно статуса государственного чиновника. В домениальных судах функции судей исполняли феодалы, в церковных домениальных судах – священнослужители высших уровней независимо от правовой грамотности или назначенные ими чиновники. Специальных профессиональных требований к судьям государственных судов не предъявлялось.

Ключевые слова: правовой статус, правовой статус судьи, правосудие, судья, судебная система.

Kravchuk V. Historical and Legal Aspects of the Legal Status of Judges in the Period of the Kievan Rus, Galicia-Volyn and Lithuanian-Rus State (the XIV-th century - the middle of the XVI-th century). The article offers historical analysis of the genesis of the judge's legal status in the period of Kievan Rus, Galicia-Volyn and Lithuanian-Rus state which were characterized by caste division of society, feudal relationships system and practically unlimited power of the Prince in all spheres of social life, including legal proceedings. The emphasis is laid on the institute of legal status of judges, which was confirmed and developing, although it played different roles in each particular case and had a special political and legal status, depending on the stage of the feudal society development in that time. It is noted that in that early period some elements of the legal status of judges started to be established, including: the requirements that can be applied to judges; procedure of their election and appointment; oath of judges; powers of judges; responsibility of judges; security guarantees for judges. During the period of XIVth - first half of XVIth century the status of the judges was a secondary status after that of the state official. In the domeniian courts judge's functions were performed by landlords (in the domeniian church – by spiritual lords) or by the appointed by them officials, regardless their legal literacy. There were no special professional requirements to the judges of state courts.

Key words: legal status, legal status of judges, justice, judge, judicial system.

УДК [34:321] (091)

М. Кравчук

Ідеї правової держави в історико-правовій ретроспективі

Досліджено уявлення про правову державу в історії розвитку політико-правової думки. Уявлення про державу як про організацію, яка здійснює свою діяльність на основі закону, почали формуватися вже на ранніх етапах розвитку людської цивілізації. Теорія правової держави стала підсумком багатомісячного розвитку політичного життя і правової думки багатьох країн світу. Українські автори концепції про державу і право були попереду багатьох мислителів Західної Європи з питань природного права, панування в державі закону, місцевого самоврядування та ін.

Ключові слова: держава, правова держава, ідеальна держава, право, закон, справедливість, свобода, поділ влади.

Постановка наукової проблеми та її значення. Україна, проголосивши шлях формування правової держави, поставила перед собою комплекс проблем, пов'язаних із необхідністю історико-правового та теоретичного вирішення невідкладних завдань щодо власної трансформації. Оскільки програма побудови правової держави розрахована на майбутнє, яке принципово визначається минулим, то підходи до створення вітчизняної моделі правової держави, визначення шляхів до її утвердження треба шукати в минулому і сучасному стані національних державно-правових структур і країни в цілому.

Аналіз досліджень цієї проблеми. Концептуальні положення і шляхи формування правової держави з урахуванням конкретних умов розвитку країни викладаються в працях А. П. Зайця, А. М. Колодія, М. В. Костицького, В. В. Копейчикова, В. К. Ларіонової, Л. В. Петрова, П. М. Рабіновича, Ю. І. Римаренка, Ю. С. Шемшученка та інших.

Мета й завдання статті. Метою дослідження є розвиток ідеї правової держави у різних